

Rola komunikacji migowej w rozwoju i edukacji dzieci głuchych

Konferencja

*Orzecznictwo dla
dzieci i młodzieży
z dysfunkcją
słuchu*

Warszawa

16 czerwca 2014 r.

Ośrodek
Rozwoju
Edukacji

pracownia
lingwistyki
migowej

Paweł Rutkowski

Pracownia Lingwistyki Migowej
Uniwersytet Warszawski

plm@uw.edu.pl, www.plm.uw.edu.pl

+ Nabywanie języka

- Nabywanie języka to proces, w wyniku którego, ludzie zaczynają posługiwać się językiem naturalnym.
- Zagadnienie to może być rozpatrywane z dwóch punktów widzenia:
  - **nabywanie języka rodzimego (pierwszego):** dotyczy dzieci, które nie posługują się jeszcze żadnym językiem;
  - **nabywanie języka obcego (drugiego):** dotyczy osób, które posługują się już jakimś językiem.

+ Nabywanie języka

Teoria Noama Chomsky'ego:

Każdy człowiek jest genetycznie wyposażony w **gramatykę uniwersalną** (ang. Universal Grammar), czyli wrodzony potencjał językowy, który jest wspólny wszystkim ludziom i leży u podłoża gramatyk poszczególnych języków naturalnych.

+ Nabywanie języka

Hipoteza gramatyki uniwersalnej ma tłumaczyć, dlaczego:

- dzieci w **różnych** środowiskach językowych przyswajają język w tym samym (relatywnie krótkim) czasie i w podobny sposób: przyswojenie chińskiego nie trwa dłużej niż przyswojenie polskiego lub angielskiego;
- nabywanie i wykorzystywanie potencjału językowego jest **niezależne** od indywidualnej inteligencji (co zauważa już Kartezjusz).

+ Nabywanie języka

Konsekwencje takiego podejścia:

- kompetencji językowej **nie** da się porównać do wyuczonych umiejętności (takich jak umiejętność gry w szachy);
- gramatyka uniwersalna jest dziedziczona w ramach **gatunku ludzkiego** i jest niedostępna dla innych gatunków;
- kompetencja językowa jest swego rodzaju **organem**, który wykształcił się ewolucyjnie (język „wyrasta” człowiekowi tak jak np. ręka);
- dzieci osiągają pełną sprawność językową w tzw. **okresie krytycznym** (od urodzenia do początku okresu dojrzewania); tylko w tym czasie możliwe jest przyswojenie języka rodzimego.

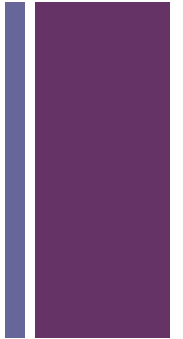
+ Nabywanie języka

Z powyższej teorii wynika, że dziecko przychodzi na świat z „przygotowaniem” gramatycznym, które należy jednak doprecyzować.

Takie doprecyzowanie możliwe jest tylko w trakcie okresu krytycznego i odbywa się dzięki **wystawieniu** na język rodziców (otoczenia).

Po zakończeniu okresu krytycznego człowiek jest w stanie **nauczyć się** języka obcego, ale nie osiągnie już kompetencji użytkownika rodzimego.

Naukę języka **obcego** można porównać do nauki arytmetyki - nie ma charakteru spontanicznego i naturalnego, wymaga znajomości reguł.

+ Nabywanie języka

Co z językiem migowym?

Częste nieporozumienia dotyczące komunikacji migowej

- Czy komunikacja migowa jest uniwersalna?
- Czy języki migowe są „uproszczoną”/ „prymitywną” formą komunikacji?
- Czy języki migowe są ikoniczne (pantomimiczne)?
- Czy znaki migowe są konwencjonalne czy tworzone ad hoc?
- Czy języki migowe pochodzą od języków fonicznych?
- Czy głuchota jest dziedziczona genetycznie?
- Czy Głusi są mniejszością językową?

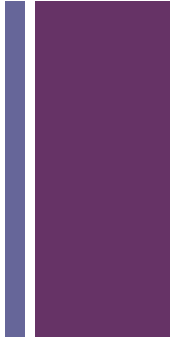
Dziecko musi mieć kontakt z żywym językiem, by mogło stać się biegłym użytkownikiem.

W ujęciu Chomsky'ego można by powiedzieć, że w wyniku wystawienia na język migowy, gramatyka uniwersalna dziecka zostaje **sparametryzowana** w taki sposób, że staje się ono użytkownikiem języka migowego.

Jeśli takie warunki zaistnieją, nabywanie języka przez dzieci głuche **nie różni się** w istotny sposób (co do tempa i wieku) od nabywania języka przez dzieci słyszące.

Ciekawy artykuł: Reilly J, Bellugi U. (1996), *Competition on the face: affect and language in ASL motherese*, „Journal of Child Language” 23: 219-239. Pokazuje, że dzieci głuche i słyszące przechodzą przez bardzo **podobne** etapy w nabywaniu gramatyki (w tym samym czasie dokonują ważnych „odkryć” dotyczących gramatyki swojego języka).

Dziecko głuche musi być jednak od **najwcześniejszego** dzieciństwa wystawione na (dostępny sensorycznie) język.

Częsta sytuacja: dziecko głuche nie ma języka fonicznego, a język migowy poznaje **zbyt późno** (w szkołach dwujęzycznych w krajach takich jak USA, Szwecja lub Australia język migowy jest zazwyczaj **narzędziem**, a nie przedmiotem wykładania).

Trudność: osoby głuche to **mniejszość** wśród rodziców dzieci głuchych (zaledwie 3-5%). Oznacza to, że do większości dzieci głuchych nie docierają z otoczenia bodźce pozwalające na wykształcenie języka (sparametryzowanie gramatyki uniwersalnej).

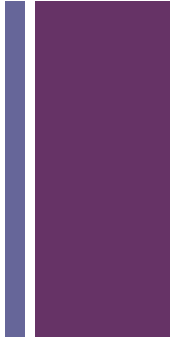
+ Rola komunikacji migowej

język
migowy

uznanie językowości migania

Głusi jako mniejszość
językowo-kulturowa

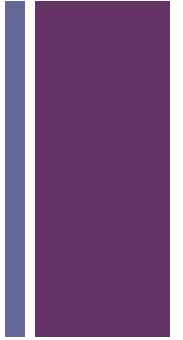
zwalczanie przejawów
dyskryminacji

Przez wieki języki wizualno-przestrzenne podlegały silnej **dyskryminacji**, uważano je za systemy prymitywne, upośledzające myślenie i utrudniające naukę mowy.

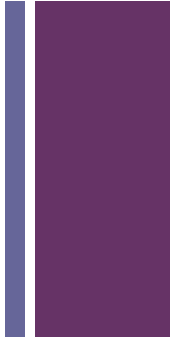
Warto zwrócić tu uwagę np. na historyczne fakty językowe.

- Rudnicka E., 2011, Czy głuchy jest głupi? - Studium powiązań wyrazów, które uległy rozpodobnieniu semantycznemu, LingVaria 12, s. 65-77.

Podobny rozwój w różnych językach:

- *głuchy* i *głupi* w polszczyźnie (wspólne pochodzenie);
- łacińskie *absurdus* ‘absurdalny’ (od *surdus* ‘głuchy’);
- rozwój w językach germańskich: gockie *dumbs* ‘niemy’, staro-wysoko-niemieckie *tumb* ‘niemy’ lub ‘głupi’, angielskie *dumb* ‘niemy’ lub ‘głupi’, szwedzkie *dum* ‘głupi’, niemieckie *dumm* ‘głupi’;
- języki turkijskie: tuwińskie *dülej* ‘głuchy’, czagatajskie *dülej* ‘głupi’.

Audyzm - paternalistyczne traktowanie głuchych przez słyszących (termin głuchego autora Toma Humphriesa z 1975 r.: ang. *audism*).

Podstawowe założenie audyzmu: słyszenie i mówienie czyni życie lepszym, wygodniejszym, pełniejszym, szczęśliwszym itd.

Skrajne oblicze audyzmu: tzw. **surdofobia** (pomysłodawca terminu: Gardy van Gils), czyli strach przed głuchymi, ich językiem i kulturą.

Audyzm często porównywany jest do zachowań ksenofobicznych i rasistowskich.

Więcej na ten temat: Lane, Harlan (1996), *Maska dobroczynności. Deprecjacja społeczności głuchych*, Warszawa: WSiP.

Głuchota - podejście medyczne

Podejście medyczne: głuchota to ciężka **niepełnosprawność**, defekt, który należy usunąć przy pomocy takich środków jak **aparaty słuchowe** czy **implanty ślimakowe**, a osoby nim dotknięte **zrehabilitować**, aby mogły funkcjonować jak „normalni” członkowie społeczeństwa.

Kilka cytatów z literatury przedmiotu:

Niepełnosprawność słuchowa odgradza dotknięte nią osoby od innych ludzi, utrudniając kontakt psychiczny i uczestnictwo w międzyludzkich interakcjach językowych, zamyka w szczególnie szczelnym, podwójnym układzie barier: biopsychicznych i psychospołecznych.

K. Krakowiak, A. Dziurda-Multan (2006): Nie głos, ale słowo. Przekraczanie barier w wychowaniu osób z uszkodzeniem słuchu. Lublin.

Nie zdajemy sobie zupełnie sprawy, do jakiego stopnia zubożona jest rzeczywistość poznawana przez człowieka głuchego i jak on ją sobie niewiernie w wyobraźni odtwarza. Wszystkie odgłosy budzącego się dnia zupełnie giną, różne odgłosy zwierząt domowych, śpiew ptaków, poranne nawoływania, szum drzew, brzęczenie owadów w powietrzu...

M. Grzegorzewska (1989): Wybór pism. Warszawa.

Głusi są mało krytyczni w stosunku do siebie, długo są nieświadomi niekorzystnej sytuacji, w jakiej stawia ich brak słuchu, często w ogóle nie zdają sobie sprawy ze znaczenia i wartości słuchu dla człowieka.

I. Kaiser-Godecka (1987): Wybrane zagadnienia surdopsychologii (w:) A. Wszyńska, Psychologia defektologiczna. Warszawa.

Głuchota - podejście kulturowe

Głuchota to podstawa tożsamości społecznej, kulturowej oraz językowej, nie zaś niepełnosprawność. Głuchota to czynnik przesądzający o przynależności do **społeczności Głuchych** (jako nazwa mniejszości językowej i kulturowej określenie to jest zapisywane wielką literą - analogicznie do nazw takich jak choćby *Ślązacy* czy *Kaszubi*), wyróżniającej się **własnym językiem, tradycją, historią, obyczajami.**

+ A w rzeczywistości...

języki
migowe

pod względem funkcjonalnym
niczym nie różnią się od fonicznych

używane powszechnie w dydaktyce
oraz nauce (np. Gallaudet University)

rola wykwalifikowanych tłumaczy

+ Miganie jako język

PJM

Polski Język Migowy

gramatyka odrębna
od polszczyzny

problem „dokładności”
przekazu (SJM, daktylografia)

Gramatyczność PJM

PJM ma własną, niezależną od polszczyzny **gramatykę wizualno-przestrzenną**. Znajdziemy w niej takie zjawiska jak **klasyfikatory, lokalizatory, inkorporacja liczebnika, czasowniki kierunkowe, lingwistyczna funkcja ekspresji mimicznej czy symultaniczność**. Duża część z nich jest charakterystyczna dla wszystkich języków migowych świata (stanowiąc wyznacznik typologiczny tej grupy języków).

+ PJM a SJM

Języki migowe należy wyraźnie odróżnić od tzw. języków miganych (por. *American Sign Language* vs. *Signed English*). Przykładem języka miganego jest używany w Polsce **system językowo-migowy (SJM)**, czyli sztuczny system komunikacji, stworzony pod silnym wpływem polszczyzny fonicznej.

SJM (system językowo-migowy) jest subkodem polszczyzny artykułowanym za pomocą znaków – posiadającym jej cechy gramatyczne i leksykalne (w tym między innymi szyk wyrazów, konstrukcje składniowe i kolokacje leksykalne).

PJM i SJM - kontinuum czy dwa różne systemy?

+ PJM a SJM

Niedawny eksperyment; autorzy: dr Paweł Rutkowski, Piotr Mostowski (Uniwersytet Warszawski), dr Katarzyna Jednoróg, dr Paweł Boguszewski, dr Artur Marchewka, Łukasz Bola (Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN, Warszawa), dr hab. Marcin Szwed (Uniwersytet Jagielloński)

15 osób głuchych od urodzenia (użytkowników PJM)

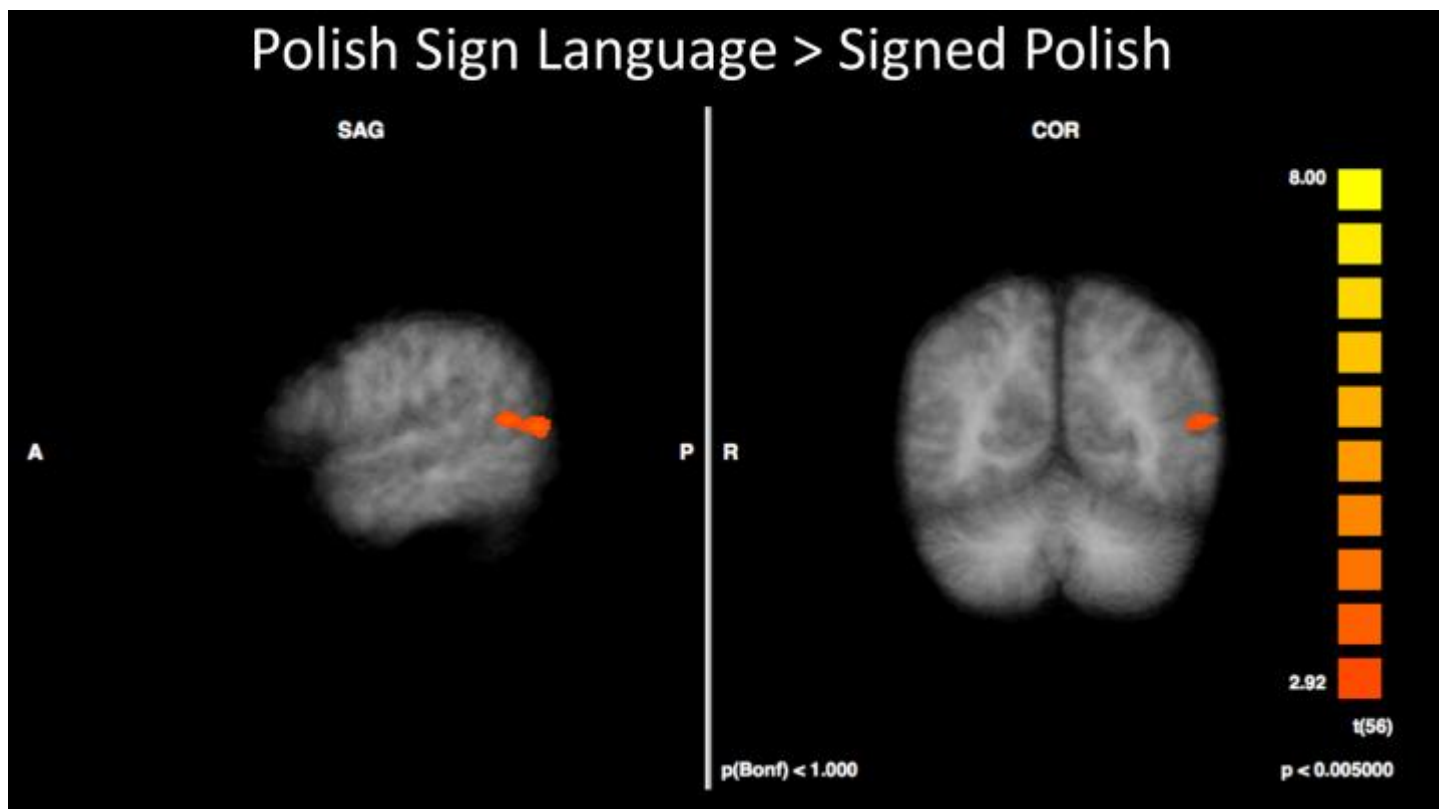
14 osób słyszących (bez żadnej znajomości PJM)

funkcjonalny rezonans magnetyczny (fMRI)

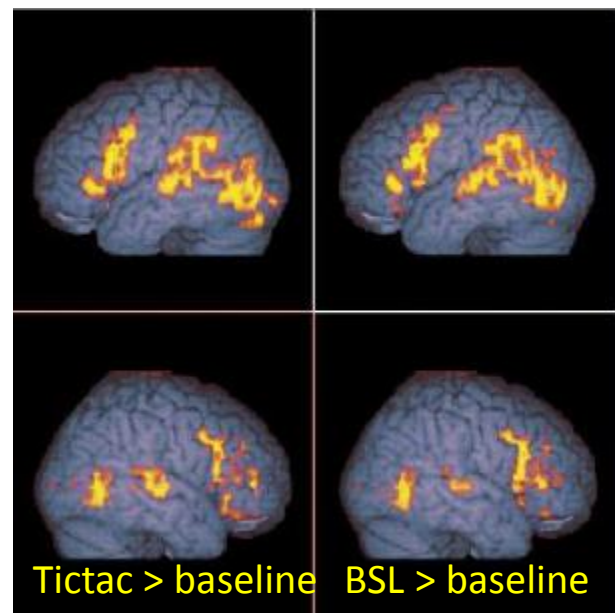
zadanie: bierne oglądanie trzech typów zdań

O ile nam wiadomo, nasze badanie jest pierwszym, w którym porównano podłoże neuronalne przestrzennego subkodu języka fonicznego (SJM) i naturalnego języka migowego (PJM).

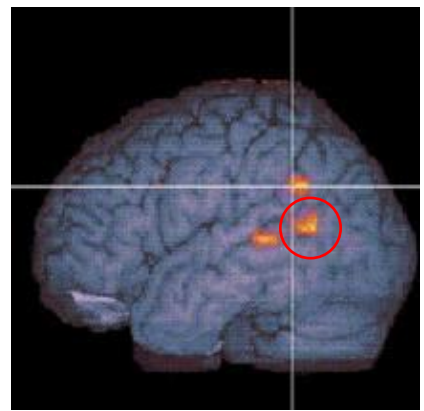

Większa aktywacja u głuchych uczestników badania w tylnej części zakrętu skroniowego górnego lewej półkuli (PJM w porównaniu do SJM)

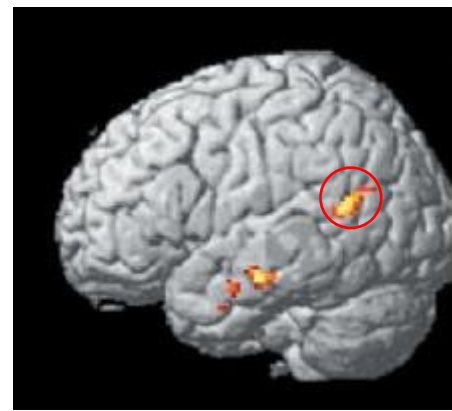

BSL > nonsens

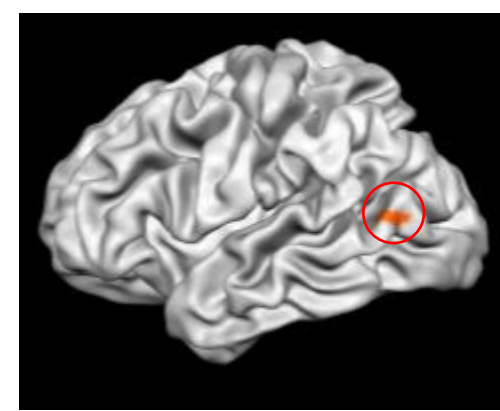
MacSweeney et al., 2004

język angielski > nonsens

Narain et al., 2003

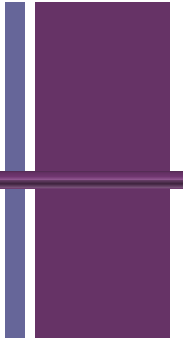
PJM > SJM

+ Wnioski

- Z lingwistycznego punktu widzenia PJM jest pełnowartościowym i unikatowym systemem komunikacji.
- PJM jest dla wielu osób wyznacznikiem tożsamości.
- Dostęp do PJM jest jednym z praw językowych osób głuchych.
- Dalsze istnienie PJM uzależnione jest od istnienia społeczności migających (które typowo tworzą się wokół szkół dla głuchych).

Dziękuję za uwagę!

